

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Фізичний

(назва факультету, інституту, центру, коледжу)

Кафедра (циклова комісія) ОПТИКИ
(для коледжів)

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Методи та техніка спектральних вимірювань

(повна назва навчальної дисципліни)

для студентів

галузь знань 15 Автоматизація та приладобудування

(шифр і назва)

спеціальність 152 Метрологія та інформаційно-вимірювальна техніка

(шифр і назва спеціальності)

освітній рівень бакалавр

(належний бакалавр, бакалавр, магістр)

освітня програма оптотехніка

(назва освітньої програми)

спеціалізація
(за наявності)

(назва спеціалізації)

вид дисципліни вибіркова

Форма навчання

очна

Навчальний рік

2022/2023

Семестр

5

Кількість кредитів ECTS

3

Мова викладання, навчання
та оцінювання

українська

Форма заключного контролю

залік

Викладачі: доцент Якунов Андрій Васильович

Пролонговано: на 20__/20__ н.р. _____ (_____) «__» 20__ р.
(місяць, ПІБ, дата)

на 20__/20__ н.р. _____ (_____) «__» 20__ р.
(місяць, ПІБ, дата)

Розробники¹: Якунов Андрій Васильович, кандидат фіз.-мат. наук, доцент,
доцент кафедри оптики
(вказати авторів: ПІБ, науковий ступінь, вчене звання, посада, кафедра)

ЗАТВЕРДЖЕНО
Зав. кафедри _____ Поперенко Л.В.
(підпис) (прізвище та ініціали)

Протокол № 13 від « 19 » травня 2022 р.

Схвалено науково - методичною комісією фізичного факультету _____

Протокол від « 10 » червня 2022 року № 11
Голова науково-методичної комісії _____ (Оліх О.Я.)
(підпис) (прізвище та ініціали)

« _____ » _____ 2022 року

¹ Розробляється лектором. Робоча програма навчальної дисципліни розглядається на засіданні кафедри (циклової комісії – для коледжів), науково-методичної комісії факультету/інституту (раді навчального закладу - коледжу), підписується завідувачем кафедри (головою циклової комісії), головою науково-методичної комісії факультету/інституту (головою ради) і затверджується заступником декана/директора інституту з навчальної роботи (заступником директора коледжу).

- 1. Мета дисципліни** – надати базові знання та навички, необхідні для виконання наукової роботи по плануванню спектральних експериментів, вимірюванню та обробці оптичних спектрів.
- 2. Попередні вимоги до опанування або вибору навчальної дисципліни (за наявності)¹:**
  - Знати основи геометричної та хвильової оптики, радіоелектроніки, атомної фізики.
  - Вміти будувати хід променів в простих оптичних системах, виконувати базові розрахунки параметрів оптичних систем.
  - Мати елементарні навички практичної роботи з оптичними та оптоелектронними приладами, зокрема, вміти готувати прилади до вимірювань, юстувати, калібрувати, оцінювати точність; вміти обробляти експериментальні дані, володіти навичками роботи зі спеціалізованими комп'ютерними програмами.

3. Анотація навчальної дисципліни:

Дисципліна «Методи та техніка спектральних вимірювань» - одна з фундаментальних дисциплін, покладених в основу наукової освіти, яка покликана дати студентам знання та навички експериментальної спектроскопії, розуміння будови та принципів роботи спектральних приладів, а також методів та прийомів спектральних досліджень.

Матеріал курсу розбито на три частини.

У першій частині розглядаються джерела оптичного випромінювання, світлофільтри та модулятори оптичних потоків. Друга частина – спектральні прилади - покликана надати студентам знання щодо основних принципів побудови спектральних приладів, особливостей їх конструкції, експлуатаційних параметрів та робочих характеристик. Третя частина – методи спектральних досліджень – вивчає основні методи експериментальної спектроскопії: емісійну, абсорбційну, люмінесцентну спектроскопію, а також спектроскопію розсіювання.

Методи викладання: лекції, консультації, лабораторні роботи. Методи оцінювання: домашні самостійні завдання, колоквиум, контроль знань шляхом поточного експрес-опитування, оцінка за лабораторні роботи. Підсумкова оцінка виставляється на основі проміжних оцінок (60%) та екзамену (40%).

4. Завдання (навчальні цілі)

Перелік компетентностей:

Загальні компетентності

ЗК6. Навички здійснення безпечної діяльності.

Фахові компетентності

ФК1. Здатність проводити аналіз складових похибки за їх суттєвими ознаками, оперувати складовими похибки/невизначеності у відповідності з моделями вимірювання.

ФК9. Здатність до здійснення налагодження і дослідної перевірки окремих видів приладів в лабораторних умовах і на об'єктах.

ФК13. Здатність працювати із науковим обладнанням та вимірювальними приладами, обробляти та аналізувати результати досліджень.

---

¹ альтернативний варіант :

Успішне опанування курсу _____

Знання теоретичних основ _____

5. Результати навчання за дисципліною:

Результат навчання (1. знати; 2. вміти; 3. комунікація; 4. автономність та відповідальність)		Форми (та/або методи і технології) викладання і навчання	Методи оцінювання та пороговий критерій оцінювання (за необхідності)	Відсоток у підсумковій оцінці з дисципліни
Код	Результат навчання			
1. 1	- Теплові джерела оптичного випромінювання - Газорозрядні джерела - Лазери - Світлофільтри та модулятори світла	<i>Лекції</i>	<i>Експрес-опитування, Колоквіум</i>	10
1. 2	- Функціональна схема спектрального приладу - апаратна функція та інформаційна спроможність СП - Призмові, дифракційні та інтерференційні СП	<i>Лекції</i>	<i>Домашні задачі, Поточне експрес-опитування</i>	10
2. 1	- Планувати спектральні експерименти, - Володіти методами обробки оптичних спектрів, - Градувати та калібрувати СП	<i>Лекції, лабораторні роботи</i>	<i>Захист лабораторних робіт</i>	15
2. 2	- Вимірювати спектри емісії, поглинання, відбивання, люмінесценції, розсіяння - Готувати зразки для вимірювань - Оптимізувати процес вимірювань - Правильно інтерпретувати результати	<i>Лекції, лабораторні роботи</i>	<i>Захист лабораторних робіт.</i>	15
3. 1	- Здатність працювати у колективі, обґрунтовувати власний погляд на задачу та формулювати робочі гіпотези, спілкуватися з колегами	<i>Лабораторні роботи, самостійна робота</i>	<i>Активна робота в лабораторно му практикумі, усні відповіді на питання</i>	5
4. 1	- Демонстрація авторитетності, високий ступінь самостійності, академічна та професійна доброчесність, відповідальність у ставленні до виконуваних робіт			5

6. Співвідношення результатів навчання дисципліни із програмними результатами навчання (необов'язково для вибіркових дисциплін які не входять до блоків спеціалізації)

Результати навчання дисципліни (код)	1.1	1.2	2.1	2.1	3.1	4.1
Програмні результати навчання (назва)						
ПРН01. Вміти знаходити обґрунтовані рішення при складанні структурної, функціональної та принципової схем засобів інформаційно-вимірювальної техніки.	+	+	+	+		
ПРН08. Вміти організовувати та проводити вимірювання, технічний контроль і випробування.	+	+	+	+	+	
ПРН14. Вміти організувати процедуру вимірювання, калібрування, випробувань при роботі в групі або окремо.	+	+	+	+		+
ПРН22. Мати базові навички проведення теоретичних та/або експериментальних наукових досліджень в галузі оптики, лазерної фізики та оптоелектроніки, що виконуються індивідуально (автономно) та/або у складі наукової групи.	+	+	+	+	+	
ПРН24. Розуміти зв'язок оптики, лазерної фізики та метрології з іншими природничими та інженерними науками, бути обізнаним з окремими основними поняттями прикладної фізики, матеріалознавства, інженерії, а також з окремими об'єктами (технологічними процесами) та природними явищами, що є предметом дослідження інших наук.	+	+	+	+	+	+

7. Схема формування оцінки.

7.1 Форми оцінювання студентів:

- семестрове оцінювання:

1. По результатах експрес-опитування та колоквиуму

2. По результатах експрес-опитування та захисту лабораторних робіт

- підсумкове оцінювання (у формі екзамену/комплексного екзамену, диференційованого заліку)²:

	ЗМ1/Частин а 1	ЗМ2/Частин а 2	Залік	Підсумкова оцінка
Мінімум	18	18	24	60
Максимум	30	30	40	100

- умови допуску до підсумкового екзамену:

Студент не допускається до заліку, якщо під час семестру набрав менше **36 балів**.³ Оцінка за іспит не може бути меншою **24 балів** для отримання загальної позитивної оцінки за курс.

7.2 Організація оцінювання: (обов'язково зазначається порядок організації передбачених робочою навчальною програмою форм оцінювання із зазначенням орієнтовного графіку оцінювання).

7.3 Шкала відповідності оцінок

Відмінно / Excellent	90-100
Добре / Good	75-89
Задовільно / Satisfactory	60-74
Незадовільно / Fail	0-59
Зараховано / Passed	60-100
Не зараховано / Fail	0-59

² Залік виставляється за результатами роботи студента впродовж усього семестру і не передбачає додаткових заходів оцінювання для успішних студентів.

³ У випадку, коли дисципліна завершується екзаменом не менше - 20 балів, а рекомендований мінімум не менше 36 балів, оскільки якщо студент на екзамені набрав менше 24 балів (а це 60% від 40 балів, відведених на екзамен), то вони не додаються до семестрової оцінки незалежно від кількості балів, отриманих під час семестру, а в екзаменаційній відомості у графі «результуюча оцінка» переноситься лише кількість балів, отриманих під час семестру.

8. Структура навчальної дисципліни. Тематичний план лекційних та лабораторних занять

№ п/п	Номер і назва теми*	Кількість годин		
		Лекції	Лабораторні роботи	Самостійна робота
1.ДЖЕРЕЛА СВІТЛА, ФІЛЬТРИ, МОДУЛЯТОРИ				
1	Мета і задачі дисципліни. Спектральні прилади і методи в метрології. Закони теплового випромінювання. Джерела теплового випромінювання. <i>Ср:Практичні джерела ТВ, джерела для ІЧ-діапазону, типи та маркування ламп розжарювання. Міжнародні стандарти на лампи розжарювання та методи вимірювань їх параметрів.</i>	2		3
2	Газорозрядні джерела випромінювання. Фізика газового розряду. Лампи тліючого розряду. ВЧ-лампи. Дюгові лампи. Лампи з порожнистим катодом як стандарти для метрологічних вимірювань. <i>С.р. Узагальнена ВАХ, механізми розширення спектральних ліній +Практичні ГР-джерела, типи та маркування ГР-ламп +Особливості електроживлення ГР-ламп</i>	2		3
3	Лазери, як джерела випромінювання в спектральних дослідженнях. <i>С.р. типи та конструкція поширених лазерів,</i>	2		3
4	Оптичні світлофільтри. <i>С.р. Типи та маркування скляних світлофільтрів Л.р. Вимірювання пропускання інтерференційного світлофільтру.</i>	2	2	3
5	Модулятори оптичного випромінювання. <i>С.р. Швидкісні, волоконно-оптичні та інтегрально-оптичні модулятори</i>	2		3
2.СПЕКТРАЛЬНІ ПРИЛАДИ				
6	Класифікація спектральних приладів. Апаратна функція. Нормальна та спектральна ширина щілини. <i>С.р Інформаційна спроможність СП Л.р. Градування спектрометра ИСП-51</i>	2	2	3
7	Оптичні елементи та схеми СП. Світлосила СП. <i>С.р. Подвійні монохроматори +Схеми освітлення СП Л.р. Подвійні монохроматори</i>	2		3
8	Призмові СП. Дисперсія, кутове збільшення, роздільна здатність призмових СП. Спеціальні призми та призмові системи. Оптичні схеми серійних призмових СП. <i>С.р. Метеріали для дисперсійних призм</i>	2	2	3

	<i>+Втрати світла в СП, методи збільшення корисного сигналу Л.р. Макет спектрографа з призмою Аббе</i>			
9	<i>Дифракційні СП. Спектральні параметри та оптичні схеми дифракційних СП. С.р. СП з профільованими ґратками + Увігнуті дифракційні ґратки. Л.р. Юстування та калібрування спектрографа з плоскою ґраткою Л.р. Юстування та калібрування спектрографа з увігнутою ґраткою</i>	2	2	3
10	<i>Спектральні прилади високої роздільної здатності. Інтерферометр Фабрі-Перо: апаратна функція, спектральні параметри, схеми застосування. Спектрометр Фабрі-Перо. С.р. Пластина Люмера, ешелон Майкельсона + Методи розширення робочого діапазону СФП.</i>	2		3
11	<i>Фур'є спектрометрія. Оптична схема та принцип дії ФС, апаратна функція, світлосила. С.р. Прилади високої світлосили + Амплітудна та енергетична ФС</i>	2		3
3.МЕТОДИ СПЕКТРАЛЬНИХ ВИМІРЮВАНЬ				
12	<i>Класифікація методів спектральних вимірювань та їх використання в метрології. Емісійна спектроскопія. Спектральний аналіз в метрології. С.р. Якісний та кількісний спектральний аналіз + Оптимізація вимірювань спектрів емісії Л.р. Калібрування спектрометра ИСП-51 по спектральній чутливості</i>	2	2	3
13	<i>Закони поглинання світла у речовині. Методи та оптичні схеми абсорбційної спектроскопії. Оптимізація вимірювань спектрів поглинання + Вимірювання поглинання в ІЧ області. С.р. Методика перевірки спектрофотометрів. Л.р. Вимірювання спектрів поглинання розчинів</i>	2	2	3
14	<i>Люмінесцентна спектроскопія. Закони люмінесценції. Оптичні схеми вимірювання. Вимірювання спектрів фотозбудження + спектри фосфоресценції. Спектроскопія розділення у часі С.р. Методика перевірки спектрофлуориметрів. Л.р. Вимірювання спектрів люмінесценції</i>	2	2	3
15	<i>Спектроскопія комбінаційного розсіювання. Оптична схема та особливості вимірювань коливальних спектрів. С.р. Релеївське та Мандельштам-Брілюєнівське розсіяння світла.</i>	2		3

ВСЬОГО⁴	30	14	45
---------------------------	-----------	-----------	-----------

*Примітка: слід зазначити також теми, винесені на самостійне вивчення

Загальний обсяг 90 год.⁵, в тому числі:

Лекцій – **30 год.**

Лабораторних робіт - **14 год.**

Консультацій – **1 год.**

Самостійна робота - **45 год.**

9. Рекомендовані джерела⁶:

Основна: (Базова)

1. *Макаренко О.В., Одарич В.О., Поперенко Л.В., Якунов А.В.* Прикладна оптика, К., 2013
2. Техніка та методи спектральних досліджень: Спеціальний фізичний практикум / Упоряд. А.В.Якунов. – К., 2007.
3. *Якунов А.В.* Методи спектральних досліджень, К. 2021.
4. *Капустяник В. Б., Мокрий В. І.* Прикладна спектроскопія: Навчальний посібник / - Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2009. - 302 с.
5. *Григорук В.І., Коротков П.А.* Основи прикладної оптичної спектроскопії. Експериментальна спектроскопія: Навчальний посібник / - К.:ВПЦ "Київський університет", 2015 .-239 с
6. Техніка спектроскопії : навчальний посібник / укл. І.В. Солтис – Чернівці : ЧНУ, 2022 р. – 132 с.
7. ГОСТ 23198-94 (Міждержавний стандарт) Лампи електричні. Методи вимірювання спектральних і колірних характеристик

Додаткова:

1. ДСТУ 8945:2019 Метрологія. Фотометри, спектрофотометри флуоресцентні та хемілюмінесцентні. Методика повірки
2. ДСТУ 8948:2019 Метрологія. Спектрофотометри. Методика повірки
3. John Lindon, George Tranter, David Koppenaal - Encyclopedia of Spectroscopy and Spectrometry (2010, Academic Press)
4. Tōru Yoshizawa (ed.). Handbook of optical metrology: principles and applications, 2017

Інтернет-джерела:

https://metrology.kiev.ua/files/metodik_povir/

Голова Науково-методичної ради

⁴ У робочій програмі навчальної дисципліни для лекційних, семінарських, практичних і лабораторних занять зазначається реальна кількість годин (кратне 2 год. – час тривалості пари).

⁵ Загальна кількість годин, відведених на дану дисципліну згідно навчального плану.

⁶ В тому числі Інтернет ресурси